

Órigenés (185–254)

Dvojitá rovina smyslu Písma a Kristus jako klíč (*ComJn 5 6,1 k verši Zj 3,7*)

Celé Písmo obsahuje dvojitý smysl, a to literární a duchovní, jako svitek popsaný z obou stran; klíčem k jeho výkladu je Kristus.

Co je tím svitkem, který prý viděl Jan popsaný zepředu i zezadu a zapečetěný a který nikdo jiný nemohl přelstít a rozlomit jeho pečeť než lev z kmene Judy, kořen Davidův, který má klíč Davidův, a když odemkne, nikdo nezamkne, a když zamkne, nikdo neodemkne? Tímto svitkem je míněno celé Písmo, popsané zepředu pro běžnou interpretaci a zezadu pro pochopení hlubší a duchovní.

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

Jednota Písma jako slova Kristova (*De princ. I, Praef. 1*)

Všechna Písma jsou inspirovaná Kristem, protože on byl v Mojžíšovi i prorocích i v apoštolech po svém zmrtvýchvstání.

Všichni, kdo věří a jsou přesvědčeni, že „milost a pravda se stala skrze Ježíše Krista,“¹ a vědí, že Kristus je pravda, jak sám řekl: „Já jsem pravda,“² nepřijímají poznání vedoucí člověka k dobrému a blaženému životu odnikud jinud než přímo z Kristových slov a učení. Kristovými slovy nazýváme nejen ta, která učil, když se stal člověkem a byl v těle; neboť už dříve byl Kristus, Boží *Logos*, v Mojžíšovi a prorocích. Neboť jak mohli prorokovat o Kristu bez Božího *Logu*? Na důkaz této věci by nebylo obtížné pomocí Božských Písem ukázat, že jak Mojžíš, tak proroci říkali a konali vše, co vykonali, protože byli naplněni Duchem Kristovým. Snažíme se však toto přítomné dílo obléci maximální stručností, proto se domnívám, že musí stačit, když použijeme pouze jednoho Pavlova svědectví z listu, který napsal Židům, v němž hovoří takto: „Když Mojžíš vyrostl, vírou odmítl nechat se nazývat synem faraonovy dcery a raději si zvolil soužení s lidem Božím než dočasné potěšení v hříchu, protože za bohatství větší než egyptské poklady pokládal potupu Kristovu.“³ Avšak Pavel ukazuje, že i po nanebevzetí mluvil ve svých apoštolech: „Nebo snad žádáte důkaz toho, že ve mně mluví Kristus?“⁴

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

1 Jan 1,17.

2 Srov. Jan 14,6.

3 Žid 11,24–26.

4 1Kor 13,3.

Nejasnost Písma a výklad Písma Písmem (*Filokalia* 2,2–3: prolog *CommPs* 1)

Výklad o nesrozumitelnosti celého Písma a podobnosti, které Órigenés převzal od svého alexandrijského židokřesťanského učitele označovaného jako „Hebrej“ a které objasňuje, jak je nejasnost každého místa Písma nutno objasnit jiným místem Písma.

Božská slova říkají, že Božská Písma jsou uzamčena a zapečetěna klíčem Davidovým (snad dokonce pečeti), o němž je řečeno: „pečetní rytina: ‚Svatý Hospodinu,‘“⁵ což znamená zapečetěna mocí Boha, který Písma dal, která se zjevuje touto pečeti. O onom uzamčení a zapečetění učí Jan ve Zjevení: „Napiš andělovi církve ve Filadelfii: ‚Toto říká svatý, pravdivý, který má klíč Davidův, který když otevře, nikdo nezavře, a když zavře, nikdo neotevře. Znáám tvé skutky. Hle, otevřel jsem před tebou dveře, jež nikdo nemůže zavřít.‘“⁶ A po pár slovech: „Spatřil jsem v pravici toho, který sedí na trůnu, svitek popsaný zevnitř i zvnějšku, zapečetěný sedmi pečeti; a spatřil jsem jiného mocného anděla povolávajícího silným hlasem: ‚Kdo je hoden otevřít tento svitek a rozlomit jeho pečeti?‘ Nikdo na nebi ani na zemi ani pod zemí nemohl otevřít tento svitek a podívat se do něj. I plakal jsem, že se nenašel nikdo hodný otevřít tento svitek a podívat se do něj. Jeden ze starších mi říká: ‚Neplač. Hle, zvítězil lev z kmene Judova, kořen Davidův, aby otevřel tento svitek a jeho sem pečeti.‘“⁷ O onom zapečetění hovoří pouze Izaiáš takto: „Všechny tyto výroky pro vás budou jako slova této zapečetěné knihy, kterou když dají člověku, který umí číst, a řeknou mu ‚Přečti to‘, řekne: ‚Nemohu ji přečíst, neboť je zapečetěná.‘ I bude dána tato knihy do rukou člověku, který neumí číst, a řeknou mu: ‚Přečti to,‘ a on řekne: ‚Neumím číst.‘“⁸ Je nutno uznat, že toto neplatí pouze o *Janovu Zjevení* a *Izaiášovi*, nýbrž o veškerém Božském Písmu, jež je podle všeobecného souhlasu těch, kdo dokáží alespoň přiměřeně naslouchat Božským slovům, plno hádanek, podobností a temných výroků a jiných rozmanitých forem nejasnosti těžko srozumitelných lidské přirozenosti. O tom chce dát poučení i Spasitel, a protože klíč je u zákoníků a farizeů, kteří se nesnaží najít cestu k otevření, říká: „Běda vám, učitelé Zákona, že jste sebrali klíč k poznání. Sami jste nevstoupili a těm, kteří se snaží vstoupit, vstoupit nedovolíte.“⁹ atd.

Než začneme výklad žalmů, předešleme krásný výklad, který nám svěřil onen Hebrej o veškerém Božském Písmu obecně. Říkal totiž, že celé Bohem vnuknuté Písmo se co do své nejasnosti podobá mnoha zamčeným pokojům v jediném domě. U každého pokoje prý leží klíč, který se k němu nehodí. Takto jsou u pokojů rozesety klíče, které se nikdy nehodí k těm dveřím, u nichž leží. Nejdůležitější úkol prý je nacházet tyto klíče a připojovat je pokojům, které mohou otevřít. Myslí si prý tedy, že i Písma jsou nejasná a

5 Ex 28,36.

6 Zj 3,7–8.

7 Zj 5,1–5.

8 Iz 29,11–12.

9 Lk 11,52.

nezískávají východiska k svému výkladu odjinud než od sebe navzájem, protože mají v sobě rozptýlen exegetický klíč. Domnívám se tedy, že i apoštol navrhoval takovýto postup k porozumění Božským slovům, když říkal: „O tom též mluvíme ne učenými slovy lidské moudrosti, ale učenými slovy Ducha, a duchovní vykládáme duchovními.“¹⁰

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

Dva nebo tři smysly Písma (*De princ.* IV 2,4–5)

Písmo má trojí smysl – tělesný (psaný, graptos, to sómatikon), duševní (to psychikon) a duchovní (to pneumatikon); některá místa Písma nemají tělesný smysl (jsou asómatika).

Ukazuje se nám metoda, jak číst Písma a zjišťovat jejich smysl. Je odvozena přímo z výroků Písma. V Šalomounových *Příslovích* nacházíme takovýto příkaz o psaných Božských poučeních: „Ty si zapiš tyto věci trojitě ve vůli a poznání, abys dal těm, kdo se tě táží, odpověď pravdivými slovy.“¹¹ Je tedy třeba zapsat si do své duše trojitě myšlenky svatých Písem, aby jednodušší člověk byl budován jakoby tělem Písma (takto nazýváme běžnou interpretaci), ten, kdo je dostatečně pokročilý, jakoby jeho duší, a kdo je dokonalý a podobá se slovům apoštola: „O moudrosti mluvíme mezi dokonalými, avšak nikoli o moudrosti tohoto věku, ani moudrosti vládců tohoto věku, kteří přicházejí o moc, nýbrž mluvíme o moudrosti Boží, která je skryta v tajemstvích, kterou Bůh před věky předurčil k naší slávě“,¹² takovýto člověk, aby byl budován duchovním zákonem obsahujícím stín budoucích dober.¹³ Jako totiž člověk sestává z těla, duše a ducha, stejně tak i Písmo, které je Boží prozřetelností dáno pro lidskou spásu.

Takto tedy vykládáme i místo v knize *Pastýř* (kterou někteří pohrdají)¹⁴ o tom, jak Hermás dostane příkaz „napsat dvě knihy“ a potom „podávat zprávu starším církve“ o tom, co se naučil od Ducha. Ta pasáž zní doslova takto: „Napíšeš dvě knihy a dáš jednu Klementovi a jednu Graptě. Grapté bude napomínat vdovy a sirotky, Klement ji pošle do vnějších obcí a ty podáš zprávu starším církve.“ Grapté, která napomíná vdovy a sirotky, to je prostá litera,¹⁵ která napomíná ty, kdo po stránce duše jsou dětmi, které si ještě nemohou přivlastňovat Boha jako otce, a proto se nazývají „sirotky“, a napomíná také ty duše, které už sice nemají nezákonného manžela, ale jsou vdovami, protože se ještě nestaly hodnými nebeského ženicha. Klement však, který již vystupuje z litery, prý

¹⁰ 1Kor 2,13.

¹¹ Př 22,20–21 (LXX).

¹² 1Kor 2,6–7.

¹³ Srov. Žid 10,1.

¹⁴ Hermův *Pastýř* nebyl zařazen do novozákonního kánonu, ale v Alexandrii v době Klementa Alexandrijského a Órigena byla kniha ceněna.

¹⁵ „Grapté“ je pasivní slovesné adjektivum od slovesa (γράφω – píšu): „grapté“ znamená „napsaná“.

posílá toto poselství „do vnějších obcí“, což můžeme vykládat jako duše, které jsou vně tělesných a nízkých myšlenek. Právě tento učedník Ducha již dostává příkaz ne skrze literu, nýbrž skrze živá slova, aby „podával zprávu starším celé Boží církve“ zešedivělým rozumností. Avšak protože existují Písma, která vůbec nemají tělesnou stránku (*to sómatikon*), jak v následujícím výkladu ukážeme, je třeba v některých případech hledat pouze jakoby duši a ducha Písma. Snad právě proto ony „nádoby na vodu pro očišťování Židů“, jak čteme v Janově evangeliu,¹⁶ „pojmu dvě nebo tři vědra.“ Ta slova hovoří jinotajně (*ainissesthai*) o apoštolových „niterných Židech“,¹⁷ protože právě tito jsou očišťováni slovem Písem, která obsahují někde „dvě vědra“, to znamená duševní a duchovní slovo, a někde vědra tři, protože některá Písma mají k dříve řečenému i tělesnou stránku (*to sómatikon*) schopnou budovat. Z dobrého důvodu mají lidé očišťující se ve světě šest nádob na vodu, protože svět vznikl v šesti dnech, dokonalém čísle...

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

Univerzalita duchovního smyslu (*De princ.* IV 3,5)

Celé Písmo má duchovní smysl, ale celé nemá smysl tělesný. Avšak důkladný čtenář bude na některých místech váhat a nebude se moci bez rozsáhlého dokazování vyjádřit, zdali se tento příběh, který je pokládán za historický, podle litery stal, nebo nestal a zdali tento výrok zákonodárství je nutno zachovávat, nebo nikoli. Proto musí tento čtenář důsledně dodržovat příkázání Spasitele, které říká: „Zkoumejte Písma,“¹⁸ a pečlivě pátrat, kde je literní znění pravdivé a kde naopak není možné, a jak jen může, na základě podobnosti slov zkoumat po všech místech Písma rozptýlený smysl onoho místa, které je podle litery nemožné. Když tedy bude čtenářům jasné, že vycházejí z doslovného smyslu řečeného je nemožné, avšak primární¹⁹ smysl Písma není nemožný, nýbrž pravdivý, budou muset usilovat o pochopení celého smyslu a přitom na základě poznání duchovního²⁰ smyslu propojovat výpověď o věcech podle litery nemožných s věcmi, které nejen nejsou nemožné, ale dokonce historicky pravdivé, a to na základě toho, že i tyto věci jsou míněny stejně alegoricky jako ty, které se co do litery nestaly. O veškerém božském Písmu totiž zastáváme názor, že celé má duchovní smysl (*pneumatikon*), celé však nemá tělesný (*sómatikon*), neboť tělesný smysl je na mnoha místech prokazatelně nemožný.

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

16 Srov. Jan 2,6.

17 Srov. Řím 2,29.

18 Jan 5,39.

19 Primárním smyslem je vzhledem k nemožnosti literního smyslu daného místa všudypřítomný smysl duchovní.

20 Zde *noétós*, což je platónský termín pro inteligibilní realitu.

Řecké a latinské předlohy některých textů

ComJn 5 6,1

Τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἑωρᾶσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, καὶ κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαβὶδ ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαβίδ, καὶ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει; Ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστὶν ἢ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκδοχὴν, ὀπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευματικὴν.

De princ. I, Praef. 1

Omnes qui credunt et certi sunt quod gratia et veritas per Jesum Christum facta sit, et Christum veritatem esse norunt, secundum quod ipse dixit: «Ego sum veritas» scientiam quae provocat homines ad bene beateque vivendum non aliunde quam ab ipsis verbis Christi doctrinaque suscipiunt. Christi autem verbis dicimus, non his solum quae homo factus, atque in carne positus docuit; et prius namque Christus Dei Verbum in Moysae atque prophetis erat. Nam sine Verbo Dei quomodo poterant prophetare de Christo? Ad cuius rei probationem non esset difficile ex divinis Scripturis ostendere, quomodo vel Moyses, vel prophetae spiritu Christi repleti, vel locuti sunt, vel gesserunt omnia quae gesserunt, nisi studio nobis esset praesens hoc opus omni qua possumus brevitate succingere. Unde sufficere aestimo uno hoc Pauli testimonio debere nos uti ex Epistola quam ad Hebraeos scribit; in qua ita ait: «Fide magnus factus Moyses negavit se dici filium filiae Pharaonis, magis eligens afflictari cum populo Dei quam temporalem habere peccati iucunditatem, maiores divitias aestimans Aegyptiorum thesauris opprobrium Christi.» Sed et post adsumptionem ejus in caelos, quod in apostolis suis locutus sit, hoc modo indicat Paulus: «Aut nunquid probamentum ejus quaeritis qui in me loquitur Christus?»

Filokalia 2,2–3: prolog CommPs 1

Ὅτι κέκλεισται καὶ ἐσφραγίσται ἡ θεία γραφή. ἀπὸ τοῦ εἰς τὸν α΄ ψαλμὸν τόμου. Κεκλειῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ θεῖοί φασι λόγοι, τῇ κλειδί τοῦ Δαυεὶδ, τάχα δὲ καὶ σφραγίδι, περὶ ἧς εἴρηται τό· Ἐκτύπωμα σφραγίδος, ἀγίασμα κυρίῳ· τουτέστι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς θεοῦ, τῇ ὑπὸ τῆς σφραγίδος δηλουμένη. περὶ μὲν οὖν τοῦ κέκλεισθαι καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ ἀποκαλύψει λέγων· Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἠνεωγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν. καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν,

κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτὰ. καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ· τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὐρέθη ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἷς τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι· μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαυεὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγίσθαι μόνον ὁ Ἡσαΐας οὕτως· Καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα πάντα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἔρεϊ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ· καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου γράμματα, καὶ ἔρεϊ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἔρεϊ· οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἡσαΐου νομιστέον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας γραφῆς, ὁμολογουμένως παρὰ τοῖς κἂν μετρίως ἐπαίειν λόγων θείων δυναμένοις πεπληρωμένης αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν σκοτεινῶν τε λόγων καὶ ἄλλων ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. ὅπερ διδάξει βουλόμενος καὶ ὁ σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδὸς οὔσης παρὰ τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὐρεῖν τοῦ ἀνοῖξαι, τό· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν. καὶ μεθ' ἕτερα·

Μέλλοντες δὲ ἄρχεσθαι τῆς ἐρμηνείας τῶν ψαλμῶν, χαριεστάτην παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθολικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην προτάξωμεν. ἔφασκε γὰρ ἐκεῖνος εἰκέναι τὴν ὅλην θεόπνευστον γραφὴν, διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἀσάφειαν, πολλοῖς οἴκοις ἐν οἰκίᾳ μιᾷ κεκλεισμένοις· ἐκάστῳ δὲ οἴκῳ παρακεῖσθαι κλεῖν οὐ τὴν κατάλληλον αὐτῷ· καὶ οὕτω διεσκεδάσθαι τὰς κλεῖς περὶ τοὺς οἴκους, οὐχ ἀρμοζούσας καθ' ἐκάστην ἐκείνοις οἷς παράκεινται· ἔργον δὲ εἶναι μέγιστον εὐρίσκειν τε τὰς κλεῖς καὶ ἐφαρμόζειν αὐτὰς τοῖς οἴκοις, οὓς ἀνοῖξαι δύνανται· νοεῖσθαι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς οὔσας ἀσαφεῖς, οὐκ ἄλλοθεν τὰς ἀφορμὰς τοῦ νοεῖσθαι λαμβανούσας ἢ παρ' ἀλλήλων ἔχουσῶν ἐν αὐταῖς διεσπαρμένον τὸ ἐξηγητικόν. ἡγοῦμαι γοῦν καὶ τὸν ἀπόστολον τὴν τοιαύτην ἔφοδον τοῦ συνιέναι τοὺς θείους λόγους ὑποβάλλοντα λέγειν· Ἄ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες.